

Відгук
офіційного опонента на дисертацію
ЛЕМЕЩЕНКО-ЛАГОДИ Вікторії Володимирівни
«ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ТРАДИЦІЇ ФІКСАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАНИХ ОДИНИЦЬ У ГЕЛЬСЬКІЙ ТА
ШОТЛАНДСЬКІЙ СКОТС МІНОРИТАРНИХ МОВАХ
І БРИТАНСЬКОМУ ВАРІАНТІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ»,
(Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
2024. 223 с.), подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 035 Філологія

Укладання лінгвістичних словників має розвинену традицію, яка характеризується широким спектром довідників різноманітних типів, спрямованих надати швидку та ґрунтовну довідку найвибагливішому користувачу з будь-якого питання щодо використання мови. Невід’ємним складником британської лексикографічної парадигми є словники міноритарних мов, а саме шотландської гельської мови та шотландської мови Скотс, що функціонують на території сучасної Великої Британії в Шотландії поряд з офіційною англійською мовою. Завдяки екстралінгвальним факторам утворюється ситуація мультилінгвізму, взаємопроникнення та перехрещення культур, що знаходить своє віддзеркалення в словниках цих міноритарних мов за посередництвом англійської мови.

Мова не тільки забезпечує комунікацію, але й зберігає культурні, історичні та соціальні цінності народу, що неминуче фіксується в словниках у вигляді сконцентрованого знання про культуру та національну ідентичність народу через реєстрацію етноспецифічної лексики (національно-маркованих одиниць), що представлена словами та виразами, які відображають унікальні аспекти культури, мають історичний контекст, або позначають традиції та звичаї, в макроструктурі лексикографічного довідника.

Аналіз словника міноритарної мови дає можливість глибше зрозуміти культурні та історичні особливості народу, його світогляд та ідентичність. Етноспецифічна лексика відіграє особливе значення для певної нації, відображаючи її унікальні риси, історію, традиції та світогляд. Розуміння національно-маркованих одиниць допомагає усвідомити національну ідентичність та культурну самобутність певного народу.

Отже, словник виступає як культурний артефакт, що фіксує духовну й матеріальну культуру певного етносу, тобто культурно значиму інформацію, яка відтворюється у його ідеях, схемах мислення й поведінки, системі етичних й естетичних цінностей, звичаях, віруваннях, побуті тощо.

У рецензованому дослідженні, виконаному на перетині лінгвокультурології та лексикографічної теорії та практики, розглядається мовна ситуація в Шотландії через призму соціолінгвістичного виміру, де одночасно вживаються три мови: шотландська гельська мова, шотландська мова Скотс та державна мова країни – англійська; уточнюються поняття «нація», «культура», «національна ідентичність», «національно-маркована лексика»; розмежовуються суміжні поняття «національно-маркована лексика», «реалія», «безеквівалентна лексика», «культурно-маркована лексика», «культурно зумовлені слова»; проводиться аналіз методів дослідження, що застосовуються для вивчення лексикографічних традицій фіксації національно-маркованої лексики шотландської гельської мови та шотландської мови Скотс; аналізується методика конструювання словникових дефініцій, що розкривають значення національно-маркованої лексики; подається огляд становлення гельсько-шотландської лексикографії та її періодизація; розглядаються принципи лексикографічної фіксації шотландської мови Скотс; встановлюються підходи до конструювання мега-, макро- та мікроструктура досліджуваних словників, принципи семантизації національно-маркованої лексики;

розробляється класифікація національно-маркованих одиниць за тематичним принципом.

Відтак, *актуальність* дисертаційного дослідження не викликає сумнівів, оскільки в ньому розв'язується низка важливих теоретичних та практичних питань, пов'язаних з: 1) вивченням природи взаємозв'язку між мовою і мовленням, мовою і культурою; 2) уточненням понять «нація», «культура», «національна ідентичність»; 3) дослідженням розвитку лексикографічної традиції міноритарних мов на території Великої Британії; 4) проблемою періодизації практичної лексикографії шотландської гельської мови та шотландської мови Скотс; 5) виявленням композиційних особливостей словників міноритарних мов на рівні мега-, макро- та мікроструктури; 6) визначенням принципів семантизації національно-маркованих одиниць у словниках шотландської гельської мови та шотландської мови Скотс через посередництво британського варіанту англійської мови як *tertium comparationis*; 7) розробленням тематичної класифікації національно-маркованих одиниць міноритарних мов.

Завдання, які ставить дисертантка для досягнення мети, чітко продумані. В. В. Лемещенко-Лагода досліджує словники шотландської гельської мови та шотландської мови Скотс як культурний феномен, що розкриває національну ідентичність носіїв цих мов, зосереджуючись на вхідних словах, представлених національно-макроелементами лексичними одиницями; пропонує власну періодизацію шотландської лексикографії, окреслює та аналізує особливості кожного періоду; виявляє особливості конструювання мега-, макро- та мікроструктури словників шотландської гельської мови та шотландської мови Скотс; визначає параметри фіксації національно-маркованої лексики в шотландських словниках; розробляє тематичну класифікацію відібраних національно-маркованих одиниць.

Дослідження В. В. Лемещенко-Лагоди характеризується *науковою новизною*, оскільки вперше проаналізовано та описано принципи лексикографічної презентації національно-маркованої лексики в словниках шотландської гельської мови та шотландської мови Скотс; розроблено та запропоновано власну періодизацію еволюції шотландської лексикографічної традиції; вперше проаналізовано та узагальнено принципи конструювання словників міноритарних мов Шотландії на рівні мега-, макро та мікроструктури з виокремленням пріоритетного набору компонентів в словникових статтях, де вхідне слово представлено національно-маркованою лексичною одиницею; проаналізовано та узагальнено принципи розкриття семантичної структури національно-маркованої лексики в словниках міноритарних мов Шотландії; розроблено авторську тематичну класифікацію національно-маркованих одиниць, зафіксованих у словниках шотландської гельської мови та шотландської мови Скотс.

Дисертаційне дослідження має логічну структуру і складається з анотації українською та англійською мовами, списку опублікованих праць автора за темою дисертації, переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної наукової літератури (172 позиції, з яких 107 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (50 позицій) та 13 додатків.

Перший розділ праці «Теоретичні засади дослідження національно-маркованих одиниць в сучасній лінгвістиці» (сс. 30–76) містить формулювання теоретичних положень, покладених в основу дослідження. Дисертантка характеризує мовну ситуацію на території сучасної Шотландії з позицій соціолінгвістики. Заслуговує на позитивну оцінку підхід дисертантки до опису історичного розвитку шотландської гельської мови, шотландської мови Скотс та їх статусу в сучасному британському суспільстві. В. В. Лемещенко-Лагода розглядає феномен національно-

культурної ідентичності як підґрунтя для формування національно-маркованих лексичних одиниць, досліджує поняття «нація» в філософському, соціологічному та етнологічному аспектах, дає визначення поняттю «культура» з точки зору філософії та культурології, розглядає класифікації національно-маркованої лексики, що наявні в сучасній лінгвістиці. Дисертантка демонструє чітке розуміння, на перший погляд, схожих понять та проводить чітке розмежування між «національно-маркованою лексикою», «безеквівалентною лексикою», «культурно-маркованою лексикою», «культурно-зумовленими словами».

У другому розділі роботи «Методологічна база дослідження лексикографічних традицій фіксації національно-маркованої лексики» (сс. 77–95) аналізуються загальні лінгвістичні методи дослідження, що застосовуються до вивчення принципів фіксації національно-маркованої лексики міноритарних мов Шотландії, описуються методи лексикографічного аналізу та методика аналізу словникових дефініцій. Імпонує в цьому розділі те, як авторка поетапно демонструє традиції фіксації національно-маркованої лексики шотландської гельської мови та шотландської мови Скотс крізь призму британського варіанта англійської мови.

У третьому розділі дисертації «Еволюція принципів лексикографування та періодизація лексикографічних процесів у Шотландії» (сс. 96–125) описано генезу шотландської лексикографічної традиції та розроблено авторську періодизацію шотландської лексикографії із виділенням таких періодів, як період глосаризації, історичний період, навчальний період для словників шотландської гельської мови та період глосаризації, донауково-діалектологічний період, історичний період, науковий період – для шотландської мови Скотс.

У четвертому розділі «Фіксація національно-маркованих одиниць шотландських гельської мови та мови Скотс у лексикографічних джерелах

крізь призму британського варіанта англійської мови» (сс. 126–153) словники шотландської гелської мови та шотландської мови Скотс аналізуються на рівні мега-, макро- та мікроструктури. Загальний обсяг опрацьованого матеріалу становлять чотири словники шотландської гелської мови та п'ять словників шотландської мови Скотс, з яких було відібрано 6563 вхідних слова, представлених національно-маркованою лексикою, що дозволило виявити універсальні підходи до конструювання словників міноритарних мов Шотландії, визначити пріоритетний набір компонентів мікроструктури лексикографічних довідників саме для вхідних слів з етноспецифічним забарвленням.

Результати спостережень дисертантки засвідчують, що на рівні мегаструктури словники шотландської гелської мови характеризуються усіченою мегаструктурою на відміну від словників шотландської мови Скотс; елементи мікроструктури представлені вхідним словом, що описується в синхронному та діахронічному аспектах, маркуваннями, тлумаченням або перекладом, перехресними посиланнями, примітками. Встановлено, що зона дефініції в шотландських словниках гелської мови має усічену структуру на відміну від словників шотландської мови Скотс, які містять розгорнуту дефініцію із зазначенням більшої кількості мікроструктурних компонентів.

У п'ятому розділі «Тематична класифікація національно-маркованих одиниць (на матеріалі британського варіанта англійської мови як мови-посередника у словниках шотландських гелської мови та мови Скотс)» (сс. 154–172) дисертанткою розроблено власну авторську тематичну класифікацію національно-маркованих одиниць, зафіксованих у лексикографічних довідниках шотландської гелської мови та шотландської мови Скотс; здійснено зіставний аналіз виділених класів і підкласів, що дозволило визначити принципи розкриття семантичної структури досліджуваної групи лексичних одиниць.

Наведені у дослідженні таблиці, рисунки, кількісні підрахунки, додатки свідчать про ретельність наукового пошуку В. В. Лемещенко-Лагоди, намагання врахувати всі нюанси предмета дослідження і водночас представити узагальнену картину описуваного фактичного матеріалу.

Висновкова частина дисертаційного дослідження узгоджена з визначеними у вступі завданнями.

Переходячи до обов'язкової критичної частини відгуку, хочу наголосити на загальному позитивному висновку щодо обговорюваної роботи, проте, водночас, аналізуючи роботу В. В. Лемещенко-Лагоди, хотілося б висловити деякі міркування, уточнення та побажання.

1. У першому розділі дисертантка описує мовну ситуацію, що склалась на території сучасної Шотландії, та подає огляд історичного розвитку шотландської мови Скотс, шотландської гельської мови та стандартної англійської мови як мови посередника. На нашу думку, укладання порівняльної таблиці, де були б зазначені та узагальнені всі етапи розвитку досліджуваних мов, надало б науковій розвідці більшої репрезентативності.

2. У підрозділі 4.3. Мікроструктура словників шотландської гельської мови та шотландської мови Скотс (сс. 147–148) дисертантка, аналізуючи структуру словникових статей із вхідним словом, що позначає національно-макровану лексичну одиницю, виділяє серед інших компонентів мікроструктури такий складник як «перехресні посилання». В теорії лексикографії поряд з мега-, макро- та мікроструктурою ще виокремлюють рівень медіаструктури, який утворюється перехресними посиланнями в лексикографічному довіднику і з'єднує весь словниковий корпус в єдине ціле. На наш розсуд, було б доречним також проаналізувати рівень медіаструктури та з'ясувати які саме типи національно-маркованих одиниць досліджуваних мов семантизуються

також за допомогою відсилання до інших словникових статей або структурних елементів лексикографічного довідника.

У підсумковій частині відгуку зазначимо, що рецензована дисертація – самостійна наукова робота, яка узагальнює та систематизує погляди філософів, соціологів, мовознавців на такі поняття, як «нація», «культура», «національно-культурна ідентичність», «національна-маркована лексика». У роботі виділено показники сформованості національно-культурної ідентичності як відчуття належності до визначеної нації та стійкого почуття патріотизму, що виявляється у любові, повазі до батьківщини, її культури, традицій, устрою та мови. Дисертанткою уточнено поняття «національно-маркована одиниця», яке потрактовується як слово, що відображає національно-мовну картину світу певної нації, а також особливості економіки, географії, суспільного ладу, фольклору, літератури, усіх видів мистецтва, науки, побуту, звичаїв носіїв відповідної мови.

Аналіз мовної ситуації в Шотландії дозволив узагальнити генезу та статус шотландської гельської мови, шотландської мови Скотс та стандартної англійської мови як мови посередника, що функціонує на території Шотландії як державна. В роботі зазначається, що носії міноритарних мов Шотландії усвідомлюють обидві мови як національні та ті, що зберігають культурну самобутність шотландської нації.

Дослідження лексикографічних довідників міноритарних мов Шотландії дозволило дисертантці укласти власну авторську періодизацію розвитку шотландської лексикографічної традиції.

Вперше у вітчизняній лінгвістиці здійснено комплексний зіставний аналіз традицій фіксації національно-маркованих одиниць у словниках шотландської гельської мови та шотландської мови Скотс за посередництвом британського варіанту англійської мови.

Дослідження структурних елементів лексикографічних довідників міноритарних мов Шотландії дозволило виділити обов'язкові та

факультативні елементи на рівні мега-, макро- та мікроструктури словників. Аналіз семантичної структури відібраних національно-маркованих лексичних одиниць продемонстрував універсальні та унікальні елементи, що використовуються для лексикографічної презентації та конструювання тлумачень у словниках шотландської гельської мови та шотландської мови Скотс.

З метою вирішення національно-маркованих одиниць та особливостей їх представлення в шотландських словниках міноритарних мов дисертанткою було розроблено авторську тематичну класифікацію цієї групи лексики, в якій виділяється шість класів і вісімнадцять підкласів, що розподілені за такими тематичними категоріями як предмети матеріальної культури, реалії духовного життя, географічні об'єкти та явища природи, реалії суспільного або духовного життя, поняття і предмети історичного минулого, національні традиції. Це дало змогу зробити висновок щодо особливостей світосприйняття шотландцями, яке закріплене в мові і безпосередньо відображається через національно-марковані лексичні одиниці.

Матеріали дисертації можна використовувати в курсах з теоретичної та практичної лексикографії, історії лексикографії, лексикології, лінгвокультурології, соціолінгвістики, перекладознавства, лінгвокраїнознавства. Результати наукової розвідки та сформульовані висновки сприятимуть удосконаленню принципів укладання словників різних типів.

Вкажемо і на те, що основні результати дослідження пройшли апробацію на міжнародних закордонних, вітчизняних та всеукраїнських конференціях, їх представлено в достатній кількості одноосібних фахових публікацій, в тому числі за межами України.

Анотації уповні відповідають змісту дисертаційної роботи, відображають її ключові положення.

Дисертація Вікторії Володимирівни Лемещенко-Лагоди «Лексикографічні традиції фіксації національно-маркованих одиниць у гельській та шотландській Скотс міноритарних мовах і британському варіанті англійської мови» заслуговує на присудження її авторці ступеня вищої освіти доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія як така, що відповідає вимогам п. 6–9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (зі змінами)».

Офіційний опонент –
кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри іноземних мов
і методики викладання
Бердянського державного
педагогічного університету

Оксана КАЛІБЕРДА

Підпис Каліберди О. О. підтверджую.

Вчена секретарка
Бердянського державного
педагогічного університету,
кандидатка педагогічних наук, доцентка

Ольга ПОПОВА